

Сәјавуш
Сәрханлы

ДУЗ
ЧОРДАК

(Ше'рләр вә поемалар)

Азербайджанская
республиканская
БИБЛИОТЕКА
им. М.Ф. Ахундова

ОЧАГДАН БАШЛАНАН ДУНЈА...

Фикримчә, җарадычылыг, шәхсијјәт, характер—евдән, очагдан, бир овуч торпагдан башланыр. Шанрин һеч нәји олмаја биләр, лакин таләјин кәтирдји ән бөјүк севинчин ганадлары үстүндә дә, ән көзләнилмәз иткиләрин ағыр јүкү алтында да баш алыб кедә биләчәји, дашына, торпагына үз сүртүб бәхтәвәрлијини вә ја бәдбәхтлијини даныша, бөлүшә биләчәји бир ана гучагы олмалыдыр. Ара-сыра өз ушагылыг дүнјасына дәнә билмәк, руһун, үрәјин дурулма-сы үчүн ән сәмими етирафларыны аналарын сүдү вә лајласы илә биркә ганымыза ишләмиш догма тәбиәтә, көзүмүзү илк ачанда көрдүјүмүз көјләрин мави сонсузлуғуна, көксүмүзү илк өтүрәндә уддуғумуз һаванын чан дәрманы әтринә сөјләјә билмәк бөјүк хошбәхтликдир. Бу очаг дүнјанын ән балача дахмасы да ола биләр, јахуд мұһарибә аловларында јаныб күлә дә дәнә биләр... Бу очаг, фәләстинлиләр үчүн олдуғу кими, јалныз вәдләрдә вә үмидләрдә јашаја биләр; өз вәтәниндән дндәркин дүшмүш минләрлә Чәнуби Азәрбајҗанлы гардаш-бачыларымыз үчүн олдуғу кими, гырхиллик бир һәсрәтин о үзүндән көзүјашлы бојланан, хәјалда, хатирәдә јуху, нағыл илгымына бүрүнән мұбаризә сәнкәри дә ола биләр... Һәјатда һеч мөвчуд олмајанда да үрәкдә, дүјгуда Ата очагы, кениш мәнада исә Доғма Јурд—өз сәһирли күчү, горујучу, һифз-

едичи навасы, үмиди вә тәсәллиси илә һәмишә јаша-малыдыр!..

Достларың ата јурдуна, догулуб бој атдығлары кушәләрә узанан јоллар көзүмдә дүнјаның ән көзәл јолларыдыр. Јашадығым күнләрин ән ширинни ах-тарасы олсам һәмин јолларда—Азәрбајчан сөмәсына тәкәмсејрәк сәпәләнмиш доғма ишығлара доғру апаран хатирәләрдә тапа биләрәм... Хәјалымызда бәзәиң бүтөв бир маһал, бир рајон—бир чырағың ишығына сығыныб јашајыр.

Јаздығлары әсәрләрдә мүәллифләрин өзләри илә јанашы, онларын Очағларының да образлары јашајыр вә мән бу сәтирләри јазанда һәмин сурәтләр бир-бир көзүм өнүндә чапланыр. Чәбрајылда Сабир Әһмәдо-вун, Товузда Мәммәд Исмајылын вә Ајдын Ибраһи-мовун, Исмајыллыда Муса Јағубун, Кәлбәчәрдә Мәм-мәд Асланын, Борчалыда Аббас Абдулланын, Гараја-зыда Иса Исмајылзаданын, Меҗридә Һидајәтин, Газах-да Давуд Нәсибин, Фүзулидә Сәјран Сәхавәтин, Әмир-чанда Рамиз Рөвшәнин, Ләнкәрәнда Шәкәр Асланын, Зағаталада Мәммәд Мурадын, Салјанда Тофиг Аб-динин, Ағдамда Агил Аббасын, Дәрбәнддә Нәриман Ағасыјевин нә вахтса кәндарындан кечиб, чөрәјини кәсдијим ата очағлары һәрәси бир дүнјадыр вә јур-дун океан кенишлијиндә өз бајрағлары алтында аста-аста ләнкәрләнән кәмиләр кими һәр биринин өз ады, өз јолу, өз гајғысы вар; узагдан-узаға навасыны, бәрә-кәтини, севинчини вә севкисини һисс едирик; башымы-зын үстүндә о евләрин хејир-дуасы кәзир вә адама елә кәлир ки, һарадаса бир балача угур газансағ, һөкмән һәмин хејир-дуаның—елимизин мүхтәлиф ку-шәләриндән кәлиб бизә јетән ана алғышларының кү-чүндәндир. Чүнки бу евләрдә нә гәдәр ағсағгал, бө-јүк, бә'зиси дә артығ дүнјадә олмајан ата-ана көр-мүшәмсә, онларын һамысыны үрәкдән-гәлбдән бир-биринә бәнзәјән вә һамысыны да дүнја үчүн, өвлад үчүн вә өвладларының бүтүн достлары үчүн јанан көр-мүшәм.

Бу гапылары илин-күнүн ајры-ајры чағларында дөјмүшүк. Буна көрә дә һәр ев хәјалымызда бир чүр галыб. Бири әрик-шафталы чичәјинә бүрүнмүш, бири дағын јашыл јамачында тәһна, бири бөјрүндән уча,

лан бешмәртәбә тәрәфиндән сыхышдырылан, биринин тут ағачлары үстүмүзү ала-бөзөк едән, биринин бағча-сында һәр нардан бир үрәк бојланан, бири кимсәсиз-лији вә көмәксизлији илә бизи јандырыб ағладан, бири хөзәл басмыш һәјәтиндә, јарпағ јағышының ал-тында руһумуза мүдрикләк чиләјән, биринин гар бас-мыш сәссизлијиндә дүнјаның ән бакир тәмизлији ују-јан; бири балача, қасыб, бири абад, чырағбан... анчағ һамысы да ејни чүр доғма, ејни чүр әзиз...

... Бу евләрдән бири дә Шамхәрдадыр. Морул кен-динин дағларың арасына сығынмыш мави ганадында гөз, тут вә килас ағачларының арасында, һәмишә ејни бир нәғмәјлә ахыб кәдән кәһризин үстүндә—шаир, публи-систер достумуз Сәјавуш Сәрханлының илк үнваны... Бу очагла танышлығымың јашы ијирми илдән артығ-дыр.

Республиканың ајры-ајры кушәләриндән Универси-тәтимзин диварлары арасында јеннә топлашмыш-дығ. Илләр узуну көксүмүздә јашатдығымыз арзуја јетмишдик. Елә билирдик ки, кәлишимизлә универси-тәт дә дәјишлиб. Биз әдәбијата да, журналистика-мыза да тәзә һава кәтирәчәјик. Коммунист күчәсин-дә икимизин чибимиздәки гәликләр ән учуз јемәк ал-маға анчағ чатырды; кирајәнишин олдуғумуз евә пи-јада кедиб-кәлирдик ки, нөвбәти тәгаүдә кими долана биләк; ән шаһанә јемәјимиз сојутма картоф иди; һәлә бөјнүмүз галстук, әјнимиз плаш-палто, башымыз па-пағ көрмәмишди, анчағ дүнјаның ән варлы адамлары кими көзүмүз-көңлүмүз тох иди...

Бакының көздәнузағ, унудулмуш, учуг-сөкүк мә-һәлләләрини, бә'зиләри адыс, бә'зиләриниң дә чох гә-рибә адлары олан хырда далан-дөнкәләрини биздән јахшы таныјан тапылмазды. Чүнки учуз, мүнәсиб ев ахтара-ахтара јашамадығымыз јер галмамышды.

Онда Сәјавуш мәтбуатда дәрч олунмуш илк ше'р-ләриниң, әдәби мүнәтин она бәсләдији бөјүк үмидлә-рин ганадында учурду. Елә биринчи курсдан Уни-верситет өз гојнуна ону шаир кими гәбул еләмишди. Һәлә тәләбәлик илләриндән гәдим Шәмкирин үч бө-јүк оғлу — Дилгәм, Видади вә Әһмәд Чавадын јанығлы талеји онун диллиндән дүшмәзди. Инди халг шаири, о вахт исә өзү дә чаван олан, лакиң һәр чыхышы, ше'ри,

поэмасы һадисә кими гаршыланан Нәби Хәзри «Азәр-бајчан кәнчләри» гәзетиндә Сәјавуша уғурлу јол јазыб, хејир-дуа вермишди.

Бу арыг, гарајаныз огланын сөзүндә-сөһбәтиндә, ири көзләриндә диггәти чәлб едән, таныш олдугу адамларла арада чох тез үнсийјәт көрпүсү салан бир күч вар иди.

Ше'рләри мәнә доғма иди, чүнки бу ше'рләрдә өз тәләјимә бәнзәрлик, чәтин өмүрдән кәлән ағры, кәдәр вар иди; јурдумузун, дилимизин, һалал дуз-чә-рәјимизин һавасыны, әтрини дујурдум. О артыг илк иткинин әзабыны јашамышды вә балача отағымызда һәјәчанла охудугу «Илк севкијә елекија» ше'ринин мисралары инди дә јадымдадыр:

О гара сачлары, дәли сачлары
Чыхыбды мөзардан көј отлар кими...

Сәјавушун елә о вахт јаздығы ше'рләрдә биткилик, дил сәррастлығы, чанлы бир образлылык вә јашына ујғун олмајан афористик дүшүнчә тәрзи вар иди. Ады бу китабына ад олмуш «Дуз-чәрәк» ше'рини Сәјавуш о илләрдә јазмышды вә индинин өзүндә дә көзәл сәсләнән ше'рин тәхминән ијирми јашлы бир огланын гәләминдән чыхдығына инанмаг чәтиндир:

Чәкиләр чәлләрә өмрүн јазытәк,
О бир әсәрди ки, јазыб кәндимиз.
Евин баш учунда күн парчасытәк
Сүнбүл дарағыны асыб кәндимиз.

Мән өзүм дә белә кәндләрин бириндән чыхыб кәлмишдим вә Сәјавушун мисраларында һәм дә өз өмрүмү, ушаглыг дүнјамы вә һәмин дүнјанын инамыны, тәмизлијини, елдән кәлән јүксәк әхлағыны көрүрдүм:

Дүнјанын ән бөјүк тәмизлијини
Зәми гырағындан кечәндә көрдүм.

Јерсиз бошаладан, јерсиз доландан
Јериндә көјрәклик, сәртлик көзләмә.
Чәрәји дизинин үстә оландан
Кишилик көзләмә, мәрдлик көзләмә!

Ше'рдә бу ел инамы усталыгла үмумиләшдирилир, дуз-чәрәклә Вәтән арасында поетик бир көрпү салынырды:

Бир парча вәтәнди сүфрә һардаса,
Сүфрәни дандынса,
Вәтәни дандын!

Бу чүр ше'рләри кестәрйрди ки, Сәјавуш классик әдәбијјатымызын күрәсиндә бишиб, бөјүдүјү сазлы-сөзлү кәндләрдә ашыг ше'ринин, елин көзәл дејим тәрзинин саф булағындан су ичиб. Бәлкә онун үрәјиндә ше'рин күчүнә, сөзүн сәһринә инам да һәмин ел мәчлисләриндә јаранмышды:

Бир ше'рин сирринә мин ел әсирди...

Бәлкә ашыг ше'римизин ән'әнәләриндән гопан «Дүнјады» кими ше'рләринин аһәнки дә о илләрдән гулағында галыб:

Көз гамашыр күнәшинин көзүнә,
Евиндәјик, нә дејәк ки, үзүнә?
Еһ, мәни дә охшадыбдыр өзүнә—
Јазда хәзан, гышда баһар дүнјады.

Әслиндә, бөјүк һәјәт тәчрүбәси тәләб едән, тәкчә бәдинә үмумиләшдирмә јох, һәм дә өмүр јолунда гәтрә-гәтрә газандығын билик вә тәчрүбәләрин үмумиләшдирмәсиндән доған фәлсәфи, һикмәтамыз дејим тәрзи кечдикчә Сәјавушун јарадычылығында бир ху-сусийјәтә чеврилди.

Әлдән әлә дүшүб дөјүлән заман
Дәмир фәрјад едәр,
гызылса сусар...

Јахуд:

Агрысыз мәнәббәт ше'ри доғулмаз,
Атасыз бир өвлад доғулмајантәк.

Бу китабы охумак мөним үчүн шөһөрдөн байшалайыб кәндә доғру узанан таныш бир жолла илк кәңчилиқ хатирәләринә гајытмаг кими бир иш иди. Чүнки ше'рләрдә бу күндөн һәмнин узаг илләрәдәк кениш бир дөврүн әксини көрдүм. Хәјалым тәздәдән кәндиң дүхары башында, о сакит вәдидә дағларә сығыныб дуран балача сәвә, үстү чал-чағырлы Котан булағына, јазда бәнөвшөләри, нәркизләри илә долама јолумуза чыраг тутан Јасамал јамачларына, јайлаг јолларына, бүтүн дәлисовлуғларын бир атаның топа-топа гәлјан түс-түсүјлә, бир ананың тәмкинли тәбәссүмүјлә гаршыландығы күнләрә гајтарды. О свин ири сал дашлардан һөрүлмүш диварларында кәлиб-кәдән гонағларын сырасында биз дә адымызын баш һәрфини һәкк еләмишдик.

Ше'рләри охудум, көрдүм ки, Сәјавуш илләр узуну шөһөрдә јашаса да, Украинадан тутмуш Түмәнә, Узәг Шәргә гәдәр өлкәнини, демәк олар ки, бүтүн ири тикинтиләриндә олса, үрәкли, ширин публисестикасында каһ Шамаһы үзүмчүләринини, каһ тундра маралчыларынын, каһ Донетск шахтачыларынын, каһ әфсанәви нефт кәшфијатчысы Фәрман Салмановун, каһ БАМ гәһрәманларынын унутулмаз образыны јаратса да, дүңјаны әләк-вәләк еләјә-еләјә өмрү күнчыханла-күнбатан арасында әритсә, журналист тәләјини сәфәрләрә, јоллара тапшырса да фикри, көңлү о доғма евдән, о көһриз башындан һеч вахт ајрылмајыб:

Бир азча чәкмишәм ел адамына,
Һәрдән көһнәликдән сәс еләјирәм.
Сәјкәниб дүңјанын гара дамына
Кәлмиши-кетмиши вәсф еләјирәм.

Шаир һәмишә бир «гара дама» бахыб, бир гара дамын башына доланыб јашаја билмәз; о дүңјаны көрмәли, билмәлидир; ләкин ән көзәл көрмәк будур ки, һара кедирсән кет архандакы, јолун башлангычындакы о «гара дамы» һеч вахт унутмајасан, һәмишә чийиндә онун диварларыны, башында онун һавасыны, руһунда онун көзәкөрүмәз бөјүклүјүнү дујасан. Сәјавуш Сәрханлынын публисестикасы нә гәдәр кениш үфүғләрә ганад ачырса, ше'ри бир о гәдәр доғ-

ма: јурда—Азәрбајҗана, онун тәбиәтинә, адамларына вә мәнәви проблемләринә бағлыдыр. Бу да бир пәһигәтдир ки, бөјүк, глобал проблемләрдән сөз ачмаг үчүн һеч дә космик јүксәклијә галхмаг лазым дејил. Бизим классикләримизин тәчрүбәси көстәрир ки, дүңјаны бир балача һүчрәдән дә көрүб дәрк етмәк олар.

Шаир јаддасынын да өз гәрибәликләри вар. Иңди бизим илк дәфә көрдүјүмүз о «гара дамын» јериндә балача гардаш, свин сонбешийи—чәрраһ Телман өз зөвгүнә ујғун көзәл бир имарәт учалтса да, шаирни дүјғулары ашкарлананда ордан һәмишә көһнә дүңјанын, көһнә хатирәләрин шәкилләри бөјланыр...

Гәләм нидә кими дүз олдуғундан
Онун јаздығы да дүз олмалыдыр—

мисралары бу китаба мүәллиф анды, мүәллиф инамы кими сәсләнир вә биз бир чох ше'рдә бу анда садиғлијин шаһиди олуруг. Дүз јазмаг—дүз көрмәкдән, дүз дујмагдан башланыр. Буну мүхтәлиф мөвзуларә һәср олунмуш ше'рләрдә исләјә биләрик.

Тәбиәт ше'рләриндә бу дүјғә дәгиг мушаһидәләр шәклиндә үзә чыхыр. Јајлагдан гајыдан елин көзәл тәсвириини верән «Дурна дәјәләрини көчү» ше'риндә дага дүшән гәфил јағыш белә тәсвир едилир:

Јолун о үзүнү тутан јағышын
Јолун бу үзүнә горхусу дүшәр.

Һәгигәт дүјғусу онун ичтимаи пафослу ше'рләриндә тамам ајры јөндән ашкарланыр. «Халг шаири Сүләјман Рүстәмин свиндә» ше'риндән алдығымыз мисралар халгын кәләчәји, тәләји илә бағлы олан бир ағрыны, бир нараһатлығы јахшы ифадә едир:

Сону көрүмәјән бир нағылыг биз,
Ғансыз үрәкләрә сөз јаға билмир.
Ајыбды ки, али мәктәбләримиз
Тәләбә көзүнә дүз баха билмир.

Сәјавуш Сәрханлынын ше'рләриндә башлыча хәтт—инсан бөјүклүјүнә, инсан көзәллијинә мәнәһәббәтдир;

севки ше'рлериндә дә, тәбиәт вә кәнд мөвзуларында да, һәким һаггында дүшүнчәләриндә дә, достларына мүрачнәтиндә дә онун әсас амалы—илкинлији, көкү, көзәл ән'әнәләри, асгагал еһтирамыны, ушаглыг дүн-јасынын сафлыгыны горумаг, үмүмијјәтлә, инсанын өзүнү горумагдыр... Онун ше'рлериндә ана — гору-малы олан көзәл дүнјанын ән уча зирвәси кими көрү-нүр:

Ана, тәбиәтин өзү кимидир,
Бир әли оддадыр, бир әли суда.

Сәјавуш Сәрханлынын ше'р китаблары сејрәк чап олунур. Бунун бир сәбәби һәјатын кур нәфәсини, өлкәнин букүнкү гуручулуг һавасыны исти-исти публисис-тик гәләмлә охучулара чагдырмаг һәвәсидирсә, бир сәбәби дә онун ше'рә, өз јазысына мәс'улијјәтлә јанашмасы, охучу илә көрүшә һәмишә илк көрүшә кедән кими сәлигә-сәһманлы чыхмаг истәмәсидир.

Лакин Сәјавуш илк ше'рини чап еләтдирәндән бәри һәмишә бир шаир, журналист өмрү, әсл әдәбиј-јатчы өмрү јашајыр: гәләми сакит дајанмыр; өзү јаз-мајанда гардаш әдәбијјатларын ән көзәл нүмунәләрини дилимизә чевирир, сәси радиодан-телевизијадан кур ешидилир.

Сәјавушун чанлы, образлы, сәмини публисисстикә үслубу, һәјата, гәһрәманларынын тәлејинә бөјүк үрәк-лә, севки илә вә дүјарагдан јанмасы, мүдахилә етмә-си ону, һаглы олараг, чагдаш публисисстикамызын, журналистикамызын сечилән, габагчыл јарадычыла-рындан бири кими таныдыб.

Лакин мәнә елә кәлир ки, Сәјавуш мәгалә, очерк, јол гејдләри јазанда да, ади бир әмәк адамындан сөз ачанда да — һәмишә шаир олараг галыр. Онун публисисстикасы маһијјәтчә бизим әдәбијјатымызда бәнзәри аз олан шаирәнә бир публисисстикадыр.

Ән сөздә мән Сәјавуш Сәрханлынын бүтүн јара-дычылыгыны вә «Дуз-чәрәк» китабыны тәһлил етмәк, ше'рләрин бүтүн мәзијјәтләрини кестәрмәк нијјәтиндә дејиләм. Бу гыса гејдләрим—һәр сәһифәләриндә бир евин, бир елин, бир маһалын шәкли, севинч вә гајғы-ларла долу мәнәви дүнјасы јашајан китабын үрәјим-

дә ојатдыгы хош дүјғулардан јаранды. Әдәбијјатын, ше'рин ән бөјүк вәзифәләриндән бири дә елә будур ки, инсан руһуну көзәллијә көкләсин, онун үрәјинә хејрхәһлыг тохуму сәпсин...

Инанырам ки, «Дуз-чәрәк» китабы да охучулары-нын үрәјинә белә бир ишыг сәпәчәк, бир очагдач дүнјаја узанан јол даһа да кенишләнәчәк вә шахәл-нәчәк.

САБИР РУСТӘМХАНЛЫ
Республика Ленин Комсомолу
мүкафаты лауреаты.